

Є.О. Гладкова
здобувач

(Харківський національний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.9 (477)

ІНДИВІДУАЛЬНА ПРОФІЛАКТИКА НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Висвітлено проблеми індивідуальної профілактики насильницьких злочинів проти працівників органів внутрішніх справ.

Ключеві слова: працівники органів внутрішніх справ, індивідуальна профілактика, ризик, виконання службових обов'язків.

Постановка проблеми. Як свідчать статистичні дані МВС України, з кожним роком кількість насильницьких злочинів проти працівників органів внутрішніх справ зростає. Не знижується також тенденція посягань на життя працівників правоохоронних органів у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків.

Вважаємо необхідним приділити увагу індивідуальній профілактиці насильницьких злочинів проти працівників органів внутрішніх справ України.

Індивідуальна профілактика являє собою цілеспрямовану роботу з конкретною людиною, схильною до протиправної поведінки, та її найближчим оточенням. Життєва позиція особи є основою для застосування до неї спеціальних заходів профілактичного впливу, коли її погляди, мотиви, орієнтації проявилися в антигромадській поведінці.

Індивідуальна профілактика насильницьких злочинів проти працівників органів внутрішніх справ багато в чому пов'язана з існуючою потребою впливати на тих осіб, від яких можна очікувати вчинення таких злочинів, та їх соціальним середовищем (наприклад, мала соціальна група). На думку багатьох вчених, об'єктом такої діяльності повинні бути певний контингент осіб, які мешкають на визначеній території, поведінка і спосіб життя яких свідчать про реальну можливість скоєння злочинів [1, с. 23–27].

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Мета. На сьогодні у кримінологічній науці проблема індивідуальної профілактики не піддавалася глибокій системній розробці. У спеціальних дослідженнях Г.А. Аванесова, Ю.М. Антоняка, С.І. Герасимова, В.В. Голіни, О.М. Джужи, А.Ф. Зелінського, Н.С. Лейкіної, Г.М. Міньковського, Г.С. Сарсікова проблеми здійснення впливу та реалізації заходів індивідуальної профілактики майже не порушувалися. Тому є актуальною проблема окреслення основних механізмів та засад реалізації індивідуальної профілактики насильницьких злочинів проти працівників органів внутрішніх справ.

Виклад основного матеріалу. Деякі загальні вимоги (принципи) індивідуальної профілактики насильницьких злочинів проти працівників ор-

ганів внутрішніх справ можуть бути узяті з інших напрямків правозастосовної діяльності, де тактичні проблеми вже глибоко вивчені та сформульовані. Так, у роботах з криміналістичної тактики вона характеризується як сукупність науково обґрунтованих тактичних прийомів, засобів, методів і рекомендацій із застосуванням у різних ситуаціях залежно від поставлених задач [2, с. 3–5].

Вимоги або принципи індивідуальної профілактики розробляються на основі використання емпіричних даних та визначення закономірностей застосування логічних, психологічних, управлінських та організаційних конструкцій для впливу на такий специфічний об'єкт діяльності, яким є людина.

Індивідуальна профілактика насильницьких злочинів проти працівників органів внутрішніх справ здійснюється шляхом спонукання осіб до добровільної відмови від розпочатої ними антигромадської та протиправної діяльності або припинення цих дій. Для цього є необхідним застосування комплексу заходів, які за характером, суб'єктом, наслідками або іншими ознаками, здатні взаємно замінити один одного при створенні комплексу контрольно-попереджувальних заходів. По-перше, це дозволить значно обмежити витрати часу на корекцію протиправної поведінки особи. По-друге, припинення звичайно пов'язане із притягненням до кримінальної відповідальності, а профілактика злочинних діянь є більш гуманним заходом, адже не породжує кримінально-правових наслідків.

Профілактика завжди спрямована на спілкування з людиною. Форми, зміст, способи спілкування сприймаються по-різному залежно від групової та індивідуальної психології, стану психіки різних людей, тобто мають визначені соціально-психологічні закономірності та індивідуальні особливості [3, с. 108].

Спрямовуючи індивідуальну профілактику на особу, необхідно враховувати умови, обставини, ситуації, що сприяють чи полегшують скоєння кримінально карних діянь. Індивідуальна профілактика відіграє роль соціального інструмента, метою якого є нейтралізація або усунення негативних внутрішніх рис, коригування поведінки.

В.М. Бурлаков пропонує механізм індивідуальної профілактики, що допоможе діагностувати криміногенні вади особистості. Він структурує даний процес на самостійні етапи:

- 1) виявлення осіб, які підлягають профілактичному впливу;
- 2) вивчення особистості та умов її соціального середовища перебування;
- 3) прогнозування антигромадської поведінки і планування запобіжних заходів;
- 4) реалізація цих заходів та контроль отриманих результатів;
- 5) фіксація досягнення цілей індивідуальної профілактики [4, с. 86–87].

Комплекс заходів, охоплюваний системою індивідуальної профілактики насильницьких злочинів проти працівників органів внутрішніх справ, не є суворим алгоритмом. За допомогою програмного забезпечення необхідно створювати умови для можливого вибору, виходячи з конкретних

умов. Однак свобода вибору відносна, тому що повинна бути обмежена рамками законності, відомчими нормативними актами, обов'язковим прокурорським наглядом і визначатися інтересами оптимального досягнення результату в конкретних умовах.

Мають бути чітко визначені розумні межі правового, а в деяких випадках і процесуального, регулювання індивідуально-профілактичної діяльності щодо насильницьких злочинів проти працівників органів внутрішніх справ. Правове регулювання основ, заходів, форм і засобів індивідуальної профілактики насильницьких злочинів проти працівників органів внутрішніх справ повинно підкріплюватися і доповнюватися методичними рекомендаціями, навчальними посібниками про прийоми, способи, досвід їхнього здійснення, навчанням відповідних виконавців, прищеплюванням їм навичок застосування.

Професійна діяльність працівників органів внутрішніх справ пов'язана з постійним ризиком виникнення потенційних або безпосередніх небезпечних ситуацій. Небезпечність виконання службових обов'язків впливає із самого характеру правоохоронної діяльності спеціального призначення, коли даною професією запрограмована особиста протидія правопорушникам і злочинцям. Така протидія нерідко супроводжується застосуванням працівниками органів внутрішніх справ специфічних силових заходів з метою повернення правопорушників до встановленого у суспільстві правопорядку. А це, у свою чергу, викликає силову реакцію непокори або насилля.

За даними МВС України, за період 2005–2011рр. зареєстровано 351798 адміністративних протоколів стосовно правопорушень, передбачених ст.ст. 185 та 185-7 Кодексу України про адміністративні правопорушення; притягнуто за ці дії до адміністративної відповідальності 337675 осіб. Усього надійшло заяв і повідомлень про злочини, вчинені проти особового складу органів внутрішніх справ за період 2005–2011рр. – 17845, порушено кримінальних справ за цей же період – 7595.

Пошук і встановлення прогностично значимих ознак злочинної поведінки є головним, але не вичерпним завданням прогнозування. Передбачається, що на кожну особу, щодо якої складається прогноз, створюється індивідуальний банк даних, тому прогностичний висновок багато в чому залежить від кількості прогностичних ознак, що його обґрунтовують, тобто отриманої відповідно до чинного законодавства інформації. Таким чином, неодмінною умовою дієвості прогнозування та подальшого запобігання є ретельне вивчення особи, на яку планується здійснення індивідуального впливу або корекції, на предмет установлення наявності в неї прогностичних ознак, які містяться в дослідницькій карті.

Результати наших досліджень і практична перевірка розроблених прогностичних методик дозволили зробити висновок про те, що тактика індивідуальної профілактики злочинної поведінки багато в чому визначається змістом прогнозу останньої. Завдяки усуненню негативних характеристик у ході профілактичної роботи повинен змінитися висновок прогнозу, що призведе до зниження ймовірності вчинення злочину.

Розглядаючи тактику індивідуальної профілактики насильницьким

злочинам проти працівників органів внутрішніх справ, потрібно враховувати такі обставини:

- 1) профілактика злочинів досягається за рахунок застосування цілого комплексу заходів;
- 2) результат при застосуванні однієї тактики профілактичної роботи істотно змінюється залежно від ступеня криміногенності кожної з трьох основних детермінант злочинної поведінки: особистості, її мікросоціального середовища та конкретної життєвої ситуації;
- 3) інтенсивність профілактичних заходів знаходиться в прямій залежності від ступеня прояву названих криміногенних детермінант.

Метою індивідуального запобігання є позитивна корекція особистості, що тягне за собою зміни її поведінки з антигромадської до лояльної, яку схвалює суспільство.

Досягнення цієї мети потребує вирішення конкретних завдань:

- 1) виявлення осіб, чия поведінка свідчить про реальну можливість вчинення злочинів;
- 2) вивчення соціально-психологічних особливостей цих осіб, а також зовнішніх джерел негативного впливу;
- 3) прогнозування імовірності скоєння особами антигромадських і протиправних дій різної ваги й актуальності;
- 4) планування з урахуванням суспільної небезпеки особистості заходів індивідуальної профілактики;
- 5) застосування позитивних заходів впливу та корекції [5, с. 249–250].

Для вирішення названих вище завдань необхідна чітка регламентація індивідуального запобігання правовими актами, щоб виключити вторгнення в приватне життя з можливим обмеженням прав і свобод. Крім того, необхідно обмежити коло суб'єктів, що можуть займатися постановкою на облік, збором інформації стосовно фігурантів, а головне, приймати правове рішення про застосування заходів індивідуального запобігання.

Питання про збір інформації про об'єктів запобіжної діяльності можна вирішити в рамках існуючих у правоохоронних органах України автоматизованих інформаційно-пошукових систем. Необхідно здійснювати цілеспрямований збір відомостей, починаючи зі скоєння першого правопорушення, по наростаючій залежно від характеру і небезпеки вчинених фігурантом діянь одержувати усе більш об'ємну інформацію [5, с. 249–250].

У процесі вивчення особистості як об'єкта профілактичного впливу необхідно збирати такі дані:

- про злочинну або іншу протиправну поведінку: коли, де, що скоїв, яким способом, мотивація, мета, які використовував знаряддя, наявність співучасників, а також співучасників, що уникли відповідальності, відомості про потерпілих, які обставини полегшили вчинення злочину тощо;
- про фактори, які детермінують злочинне або інше протиправне діяння, виявлені причини кожного вчинку: чи був він пов'язаний з уживанням наркотиків, алкоголю, з конфліктами в соціально-побутовій сфері, як ставиться особа до вчиненого тощо;
- про соціально-демографічні особливості – дані про освіту, вік, сі-

мейний стан і склад родини, рівень доходів, місце проживання, культурний рівень, соціальний стан, спеціальність, посада, ставлення до праці, власності, загальногромадянських обов'язків, шлюбу, дітей;

- про індивідуально-психологічні особливості, для з'ясування яких необхідне тестування: рівень інтелекту, запас знань, широта і рівень поглядів, риси характеру, психотип, вольові якості, інші інтереси тощо;

- про схильності антигромадського характеру, у тому числі: садизм, вживання наркотиків або спиртних напоїв, агресивно-конфліктну поведінку тощо;

- про ознаки злочинного досвіду – особливі навички підготовки, злочинну спеціалізацію, поінформованість про методи оперативної роботи, участь у злочинних угрупованнях, ставлення до професійної злочинності;

- про фізіологічні особливості та захворювання;

- про найближче оточення, зв'язки: рід занять, характеристики членів родини, сімейно-побутові відносини, взаємини з оточуючими людьми тощо [5, с. 251–252].

При зборі вказаної інформації необхідно уникати суб'єктивних думок і спиратися на розроблені методики тестування. Необхідно враховувати, що делінквент буде намагатися приховати справжні відомості про себе та своє особисте життя. Дані про особу повинні постійно оновлюватися з різних джерел. Особистість, стосовно якої буде здійснюватися прогнозування із наступним застосуванням профілактичних заходів, необхідно розглядати та аналізувати тільки системно.

Отже, складний процес взаємодії прогнозування індивідуальної злочинної поведінки та організації індивідуального профілактичного впливу на прикладі насильницького злочинця може бути представлений так: виявлені під час аналізу та узагальнення особистісні властивості, якості, фактори покладаються в основу створення психограми відповідного злочинця – вихідної моделі оптимального набору якостей, необхідних для ймовірного вчинення певного злочину за певних умов.

Далі необхідно визначити комплексні критерії відповідності особистісних якостей конкретних осіб ознакам криміногенної ситуації певного типу. При порівнянні в ході такого дослідження індивідуальних характеристик необхідно зробити обґрунтований прогноз щодо надійності особи, яка вивчається. Це надасть можливість до певної міри знизити гостроту проблеми профілактики злочинної поведінки завдяки розробці науково обґрунтованих комплексів рекомендацій щодо здійснення корекції або впливу, наприклад, у місцях відбуття кримінального покарання.

Висновки. Рекомендації щодо індивідуальної профілактики насильницьких злочинів проти працівників органів внутрішніх справ повинні містити:

- 1) теоретичне обґрунтування можливості корекції або усунення соціально-психологічних причин вчинення злочинів та підвищення рівня оперативної надійності певної категорії осіб;

- 2) пропозиції щодо формулювання рішення про організацію такого впливу з урахуванням соціально-психологічних якостей контингенту;

3) характерні риси та особливості здійснення окремих запобіжних заходів: оптимальні умови реалізації, часові межі та прийоми корекції, заходи стимулювання самовиховання, орієнтири для контролю та оцінки змін.

Бібліографічні посилання

1. Плешакова В. А. Криминология и организация предупреждения преступлений: учеб. пособие / отв. ред. Э.И. Петров. – М., 1995.
2. Коновалова В.Е., Сербулов А.М. Следственная тактика: принципы и функции. – К., 1983.
3. Кудрявцев В.Н. Социально-психологические аспекты поведения // Вопросы философии. – 1974. – № 1. – С. 108.
4. Бурлаков В.Н. Криминогенная личность и индивидуальное предупреждение преступлений: проблемы моделирования. – СПб., 1998.
5. Бандурка О.М. Протидія злочинності та профілактика злочинів: монографія / О.М. Бандурка, О.М. Литвинов. – Х., 2011.

Гладкова Е.А. Индивидуальная профилактика насильственных преступлений против работников органов внутренних дел Украины. Освещены проблемы индивидуальной профилактики насильственных преступлений против сотрудников внутренних дел.

Ключевые слова: *сотрудники органов внутренних дел, индивидуальная профилактика, риск, выполнение служебных обязанностей.*

Gladkova Ye.O. Individual prevention of violent crimes against police officers of Ukraine. The article deals with the problem of individual prevention of violent crimes against police officers.

Every year the number of violent crimes against law enforcement officers is increasing. The trend of attacks on the life of law enforcement officers in connection with their official duties does not also decrease.

Individual prevention is targeted to work with a specific person, prone to illegal behavior and with his/her immediate environment. Person's position in life is the basis for use to him/her of special preventive measures when his/her views, motives, orientation manifested in antisocial behavior.

Individual prevention of violent crimes against police officers is largely associated with such changes affect the persons from whom you can expect to commit such crimes and their social environment (eg., a small social group). According to many scientists, the object of this activity should be certain contingent of people that live in a defined territory, behavior and lifestyle which indicate the real possibility of committing crimes.

Complex process of interaction predict individual criminal behavior and individual preventive effect on the example of the violent perpetrator may be represented as follows: identified in the analysis and synthesis of the personal property, the quality, the factors underlying the creation psychogramme relevant offender - the original model of the optimal set of qualities necessary for probable committing certain crimes in certain circumstances.

Recommendations for personal prevention of violent crimes against police officers should include: 1) a theoretical justification for the possibility of correction or elimination of social and psychological causes of crime and improving operational reliability of certain categories of persons; 2) proposals for the formulation of a decision to such effects, taking into account social and psychological qualities contingent; 3) the characteristics and peculiarities of the individual precautions: optimal conditions for implementation timeframes and methods of correction, self-incentives, guidelines for monitoring and evaluation of changes.

Keywords: *police officers, individual prevention, risk, execution of official duties.*

Надійшла до редакції 15.01.2013